

Most a Grusékat szeretem

BESZÉLGETÉS

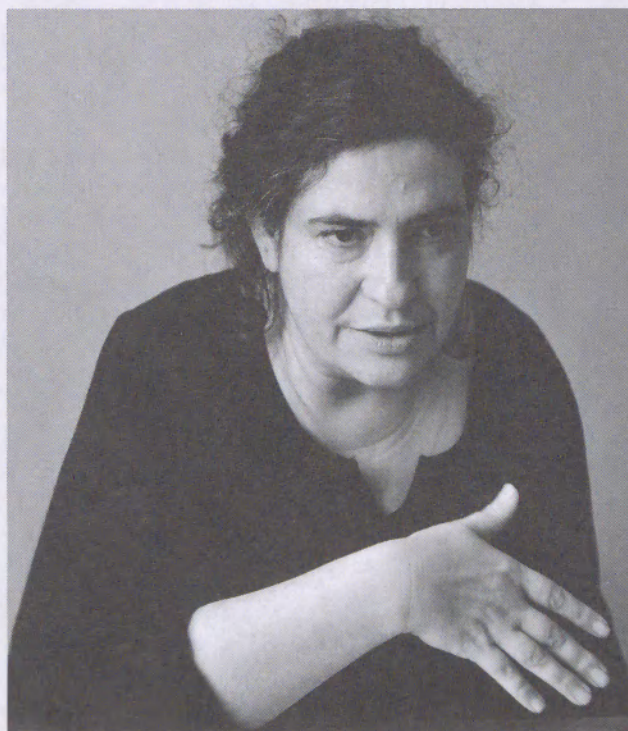
NOVÁK ESZTERREL

– Háromszor rendeztél Brechtet az utóbbi években, kettőt Tatabányán, egyet a Színházművészetin. A Székely Gábor vezette Új Színház utolsó előadása is a te Brecht-rendezésed volt, a Koldusopera. Véletlen, hogy ilyen rövid idő alatt többször nyúltál hozzá?

– Valójában két Brechtet rendeztem az utóbbi időben. Tavalyelőtt a végzős Marton-osztállyal megcsináltam a Koldusoperát, mert tartottam nekik egy két hónapos Brecht-kurzust, és nagyon invenciózusan vetették bele magukat az anyagba, szeretnék volna, ha készül belőle egy előadás – szóval itt inkább pedagógiai gondolat volt részemről, hogy megrendezem. Igazából A szecsuanai jólétek és a Kaukázusi krétakör határozta meg az elmúlt éveimet. Mindkettőben alapvető motiváló tényező volt Tóth Ildikó személye, akivel közel tizenhat éve dolgozunk együtt. Időről időre belső kényszer szerint keresem, mit tudnék vele közösen megfogalmazni. Ildikó kifinomult és rétegzett gondolkodásmódja, erős ösztönei, személyiségének hitele alkalmas arra, hogy fontos gondolatokat és érzelmeket közvetítsen. Olyan színész, akinek véleményformáló és közvetítő ereje van. Nagy kincs. Kétkedő alkat, amihez különösen vonzódok. Így jutottam el pár évvel ezelőtt a Szecsuanához.

– Mi motivált még? Úgy tűnik, mindig vészjósló, sorsdöntő időpontok előtt veszed elő Brechtet.

– Brecht mindig morális kérdésekről gondolkodik, és mivel amorális világban élünk, restek, tunyák vagyunk gondolkodni, piszkálja az embert a lehetőség, hogy ezeket a kérdéseket felteheti, keresgélheti rájuk a válaszokat. Mikor az Új Színházban belevágtunk a Koldusoperába, nem tudtam még, hogy el fogjuk veszíteni a színházat, de elég világosan körvonalazódott, hogy többen tenni fognak azért, hogy ne folytathassuk ott a munkát. Viszont mikor próbáltuk, már tisztában voltunk vele, hogy ez lesz Székely Gábor igazgatásának utolsó bemutatója. Úgy éreztem, a Koldusopera megfelelő anyag, hogy erről a szétzuhant, értékektől mentes világról beszéljek. Akkor éltem át először azt – és annyira intenzíven azóta se –, hogy van eszköz a kezünkben. A színházzal értelmezni tudja az ember a körülötte lévő világot, vagy éppen torkaszakadtából kiálthatja, hogy igazságtalanság történt. Persze ennek hatása igen lokális, hogy finoman fogalmazzak. Inkább önismereti gesztus ez is. Mindenesetre akkor Peachum kérdésére – „Lássuk, van-e még morál a világon?” – egyértelmű nemmel lehetett válaszolni. A kérdésre adandó válaszom most is a nem. Ezzel nem azt mondom, hogy személyes morál sincs, de morális kultúra az nincs. Mikor behatóbban kezdtem foglalkozni a Szecsuanával, döbbe-

netes erővel csapott le rám a felismerés, hogy Brecht kérdései az elmúlt harminc évben soha nem voltak annyira érvényesek, mint most.

– Miért?

– Megváltozott körülöttünk a világ. A hetvenes évektől szolgahűen követtük Brecht színházi kánonját, és persze ez a gondolkodás is sok értékes előadást tud a háta mögött, mégis bekereteződött a színházi formagondolkodás, a színház nyelvi gondolkodása arról, mit illik Brechtel kezdeni. Csakhogy a színház élő organizmus – ezt Brechtnél jobban kevesen tudták –, a körülöttünk lévő világra igyekszünk reflektálni, és ennek során a bennünk munkáló témák formákat teremtenek. Minden darabnak, műnek, amiből színházat csinálunk, megvan számunkra – akik megalkotjuk – az ideális formája. A színházban nincsenek szabályok. Szakmai alapvetések vannak, melyeket nem lehet megkerülni, de bármiféle szokásjogot számon kérni rajta ostobaság. A színház alanyi fogalmazásmód, a formateremtő része is alanyi. Nem létezik az a kérdésfelvetés, hogy a brechti színház ilyen vagy olyan. A Szecsuanához tehát úgy jutottam, hogy rájöttem, vadkapitalizmushoz hasonlító feudális jogi és társadalmi viszonyok között élünk. (Az APEH-től kaptam egy levelet a minap, úrasszonynak szólítottak.) Ezt mi demokráciának hívjuk – amiben egyébként nem hiszek. A színházban sincs demokrácia.

– Sose jutunk végére a Szecsuaninak, de miben hiszel?

– Lehetséges, hogy vannak a világban olyan helyek, ahol évtizedek, évszázadok alatt begyakorlódtak a demokrácia működő formái. Mi nem ilyen ország, nem ilyen nép vagyunk. A parlamenti demokrácia eredményei az elmúlt húsz évre visszanezve áttekinthetőek.

Hagyjuk inkább. Nem szeretem a népszavazósdit. Magam sem szeretnék szavazni a közegészségügyről, az egészségbiztosításról, arról, hogy ki lehet magyar állampolgár, és ki nem, de azt végképp nem szeretném, hogy a honfitársaim szavazzanak róla. Ezekben a kérdésekben az adott szakmákhoz, területekhez értő embereknek kellene felelősséggel dönteniük. Ehelyett vagy fitogtatjuk a „nép nevében”-t, az „önkormányzat nevében”-t, vagy ködben születnek a döntések, és nemcsak a színházi pályázatokkal, az egész ország helyzetével kapcsolatban is elfogadhatatlan, hogy soha semminek nincs felelőse. Alkotmányos monarchia, működő, vitaképes parlamenttel, szakminiszterekkel – ez tetszene nekem. És képzeld, lenne királyunk vagy királynőnk, akire éhínségünkben is felnézhetünk...

A *szecsuáni jólélek* mérhetetlen szegénységben élő emberekről szól, és arról, hogy van közöttük egy, aki elveszi a versenyt egy isteni kívánsággal, ami egyszerűen így hangzik: „Legyél jó!” Am Sen Te életkörülményei nem engedik, hogy így tegyen. Mert ha az istenek kívánsága és saját belső parancsai szerint cselekszik, felzabálja a környezetét. Ez egy tudathasadás-történet, a hősnő megkettőződik, és megteremti a saját kíméletlen formáját. Nem jóra és rosszra hasítja szét az embert, ennél sokkal okosabb Brecht, hanem jóra és kíméletlenre. Önzőre. Saját érdekében cselekvőre. Ez a kis ember ezt a roppant terhet nem bírja elviselni. Beleszakad. Megpróbálja személyisége átalakulásával kapcsolatos tapasztalatait felkérdezni az istenektől, de azok tehetetlenek, nem tudnak értelmes választ adni, inkább elmenekülnek a földről, és itt hagyják egyedül.

– *A tatabányai színháznyitóra készült Kaukázusi krétakör is felvet hasonló kérdéseket.*

– De más a problémafelvetés, és ez az, ami igazán foglalkoztatott. Gruse Sen Téhez képest egyszerűbb ember, földember, proletár – a kifejezés nemes értelmében. Sen Te állandóan felteszi a kérdést magának, jó legyen-e vagy sem, így vagy úgy cselekedjen-e, gondolkodik, kivételes morális érzékkel reflektál arra, ami történik vele. Gruse nem gondolkodik, ő cselekszik. Én most a Grusékat szeretem. Mérhetetlenül becsülöm azokat az embereket, akik mindenféle előképzettség, tanultság, különösebb kifinomultság nélkül egyszerűen tudják, mi a helyes. Ez kivételes adomány, fel kell fedezni magunkban, vagy tanulnunk kell azoktól az emberektől, akik erre képesek. Zűrzavar van a fejekben, káosz a rendszerekben, melyekhez alkalmazkodnunk kell nap nap után a boldogulásunk érdekében, emiatt állandóan morális kihívások előtt állunk, néha elbukunk, vannak, akik egyre többször, és talán észre se veszik. Morális minimumok sem várhatók már el egymástól. Iszonyú veszélyek leselkednek ránk, érzelmi intelligenciánk eltompult. A *Kaukázusi krétakör* arról szól, hogy egy politikailag és társadalmilag végtelenül zavaros világban egyetlen ember van, aki számára nyilvánvaló, hogy nem hagyhatunk magára egy csecsemőt, hogy bármi áron meg kell menteni. Ez egy tanmese, nemcsak életek megmentéséről vagy anyai kötődésről szól, hanem a helyes és helytelen döntés közötti érzékeny különbségről, elmosódó határokról. Itt is van persze fő mondat, szerencsére csak a végén mondatik ki: „Ami van, azoké legyen, akik jól bánnak vele.” Nagyon fontos ez egy olyan országban, ahol avatatlan kezek rombolnak.

– *Már a kiírás előtt eldöntötted, hogy megpályázod a Budapesti Kamaraszínházat?*

– Nem. Megkérdezte tőlem valaki, hogy igaz-e, hogy megpályázom a Magyar Színházat. Ez azért vicces, mert több mint tíz éve pályáztunk Veszprémbe, és azóta nem múlt el úgy színházi pályázat, hogy ne hallottam volna azt, hogy pályázni fogok. Aztán utánaéztem, és láttam, hogy három minisztériumi fenntartású budapesti színházat is kiírtak. Egyrészt átgondoltam, van-e valamelyikről erősebb elképzelésem, másrészt azt hittem, átláthatóbb a helyzet, mégsem önkormányzatok hozzá nem értő, agyonbefolyásolt anonimitásai fognak dönteni általuk ismeretlen pályázatokról, hanem lesz egy valamiképp mégis szakmainak nevezhető bizottság, és talán ezt meghallgatva nevezi ki a minisztérium, illetve a Vagyonkezelő Zrt. a vezetőt.

Arra is gondoltam, hogy a Kamaraszínház felett eljárat az idő – ahogy a Játékszín felett is –, és van remény arra, hogy valami lendületesebb vállalkozás vegye kezdetét e két helyen. Úgy is mondhatnám, nehezen tartottam elképzelhetőnek, hogy Szűcs Miklós újabb öt évre kinevezést és évi félmilliárd forint állami támogatást kap – és ezzel nem voltam egyedül. Így sem gondoltam, hogy ez nagy esélyem lehet megnyerni, de azt tudtam, hogy ez nagyjából az utolsó esélyem.

– *Miért a Kamaraszínház mellett döntöttél?*

– Tudomásul kell venni azt az egyre erősödő tendenciát, hogy az alanyi módon, összetetten fogalmazó, gondolkodó és gondolkodásra készítő, mondjuk úgy, hogy a reflektív jelen időt kereső színház kiszorulóban van a kőszínházak nagyszínpadairól. A független szférában erős alkotók és társulatok kezdtek dolgozni az elmúlt évtizedben, és ők meg tudják szólítani a közönségnek azt a részét, amelyik egyfajta kérdező, kételkedő, műfaji határokat folyton feszegető színházat szeret. A kőszínházakkal szemben mára inkább a szórakozni vágyás a nagyközönség átlagos elvárása. Ez a legfőbb oka annak is, hogy a klasszikus értékeket képviselő prózai színházak száma egyre csökken, illetve repertoárjuk e kényszer folytán évről évre hígul. Azok a rendezők, akiknek a munkája különösen érdekel, és szerepeltek a pályázatomban, olyan előadásokat készítenek, amelyekkel nem lehet hatszáz fős nézőteret estéről estére megtölteni. Egyszóval a döntésem egy most visszafordíthatatlannak tűnő kulturális és társadalmi jelenség megértésén és belátásán alapult. Továbbá azon a meggyőződésen, hogy égető szükség volna még néhány olyan helyre, ahol szuverén, saját utakat járó alkotók dolgozhatnak, pályakezdő fiatalok megfogalmazhatják színházhoz való viszonyukat, és ahová az a közönség járhat, amelyet az ilyesféle színház érdekel.

– *Kik ezek a rendezők?*

– A pályázatot Bagossy Lászlóval, Kárpáti Péterrel, Radnai Annamáriával, Selmeczi Györggyel írtuk, Mohácsit, Zsótért, Rusznyák Gábort, Koltai M. Gábort kértük fel, hogy rendszeresen dolgozzanak a leendő társulattal. Ez a névsor nem lezárt és kizárólagos, de fontosnak tartottuk, hogy az első években rendszeresen visszatérő, erős személyiségek alakítsák a társulat arculatát.

A Budapesti Kamaraszínház kivételes adottságokkal rendelkezik a három játszóhely miatt. Csak a Tivoli nevezhető igazából színházi térnek, a Shure és az Ericsson nem feltétlenül arra predesztinált, hogy ott színházi

előadások szülessenek. Emellett van néhány régi mániánk, melyet a kicsi helyeken meg lehetett volna valószínűsíteni. Különösebb gazdasági kockázat nélkül művészi kockázatot vállalni.

– *Erre vonatkozóan mi szerepelt a pályázatokban?*

– Legfontosabb tervünk az örökbefogadó program volt, a kisebb stúdiók egyikét folyamatosan fiatal színházi alkotók rendelkezésére bocsátottuk volna, nem pusztán próbahelynek, hanem alkotólehetőségnek – annak minden anyagi vonzatával. Selmeczi Gyuri régi terve nyomán zenés színházi labort szerettünk volna létrehozni, hogy a fiatal zeneszerző-generáció találkozjon a fiatal színházcsinálókkal, tapasztalt színházi zeneszerzők keze alatt. A színházi zeneszerzés alkotói mechanizmusát és előadói vonzatait lehetne műhelymunka keretében végiggondolni, hogy újfajta kamaraszerzők, -operettek, -musicalek, kamarazenés játékok szülessenek az új generációs, színházat alig ismerő zeneszerzők fejből. Tervben volt egy komolyabb felolvasó színházi program, és szerettünk volna pedagógusok számára képzést szervezni. Utóbbinak azért van jelentősége, mert bekerült az érettségi tananyagba a színház és a dráma, miközben erre szakképzett pedagógus alig van az országban. El lehetett volna indítani egy kredit-szerző posztgraduális képzést, amely a szakma alapjaira, színházi látásmódra és arra tanított volna, hogyan érdemes megközelíteni a színháznézést. Mindez természetesen egészen mást jelent, mint ami jelen pillanatban a Budapesti Kamaraszínházban zajlik. Most a három kicsi játszóhellyel úgy működik, mint egy monstre produkciós kőszínház. Művészeti koncepciója körvonalazhatatlan, évi nyolcszáz előadást tartanak, húsz rendező előadásait megközelítőleg száz színész játssza, akiknek kihasználatlansága és kihasználása elkeserítő.

– *Régebben azért születtek itt fontos előadások.*

– Valóban, itt indult Alföldi és Eszenyi, Sopsits Árpád itt rendezte legemlékezetesebb előadásait, tényleg sok kortárs darabot műsorra tűznek, de az évi tizenkét bemutató, a felduzzasztott repertoár, a rendkívül vegyes ízlés miatt ezek mára elenyésznek a vegyesvágot műsorrendben.

– *A struktúráról folyó viták során a szakma a társulati rendszer mellett tette le az esküt. Azzal, hogy ez alapérték, hogy kizárólag a társulati munka mentén képzelhető el a magyar színház szebb jövője. Itt azonban nyilván nem csak formai szempontból beszélünk társulatokról. Márpedig a Kamaraszínház vegyes ízlésű, kvalitású, igen nagyszámú rendezőkarának működésével kapcsolatban felvetődik a kérdés, lehet-e így társulatot építeni. Nem feltétlen baj, ha nem, de naivan kérdezem: miről szól a társulati létért folytatott harc, ha a szakmai bizottságokban ez nem szempont?*

– Először is a társulat fogalma nem azonos az egy helyen dolgozó emberek sokaságával. Ha néhány erős rendezőszemélyiség köré nem szerveződik egy átlátható méretű, húsz-huszonöt fős csapat, amely néhány éven keresztül ugyanazzal a három-négy rendezővel dolgozik, akkor nincs társulat. A társulat egymást feltételező, közös gondolkodásra, forma- és stílussteremtésre képes alkotóközösség, felismerhető, más társulatokkal összehasonlíthatatlanul izléssel, arculattal.

Másodszor: a kérdésed feltételezi, hogy a döntési mechanizmusban jelen van a szakmaiság. Ez téves feltételezés.

Kezdjük ott, hogy kiírnak három minisztériumi fenntartású budapesti színházra pályázatot, és nem merül fel a minisztériumban, hogy közös szakmai bizottságot állítson fel a három színház számára. Hogy el kellene gondolkodni, milyen profilú színházakat szeretnének fenntartani, mi hiányzik a főváros színházi palettájáról, vagy milyen törekvéseket lenne érdemes kiemelten támogatni. Kiknek és miért lenne érdemes színházat adni, milyen közönségre teget akarnak megszólítani. Profánabban, hogy mire költse a minisztérium azt a töméntelen mennyiségű pénzt. De hát ez már szakma alapú kultúrpolitika volna, és ezt a fogalmat már csak történelemkönyvekből ismerhetjük.

A Színházi Társaság elnökségével megfogalmaztuk ezt egy levélben, de már késő volt. Az Előadó-művészeti Tanács pedig – amely, kétségtelen, gyermekcipőben jár még – nem ismeri a lehetőségeit és felelősségének mértékét.

– *Igen, de felálltak a bizottságok, és még így is születettek volna más döntések.*

– Az Előadó-művészeti törvény fájó anomáliája, hogy nem lehet jó érzéssel kimondani: a szakmai bizottság szakmai bizottság. Baj van az arányokkal. A mi bizottságunkban ott volt a fenntartó egy képviselővel, plusz az MNV Zrt. két képviselővel, a szakmai bizottság összetétele pedig vegyesnek, kialakulása esetlegesnek mondható. [Kovalik Balázs, Mihályi Győző, Vidnyánszky Attila, Mádi Zoltán, Szilágyi Zsuzsa, Konrád Antal – A szerk.] Azt gondolom, a Vagyonkezelő Zrt.-nek egyetlen képviselője sem dönthetné el, mi történjen egy színházzal, a Magyar Postával vagy egy szalámigyárral. Mert nem ért hozzá. Egyébként felhívom a figyelmet a nevére: vagyonkezelő zrt. Ez a szocialista kapitalizmus: tulajdonosi gőg tulajdon nélkül.

– *Szilágyi Zsuzsa a Budapesti Kamaraszínház színésznője. Ez nem szerencsés...*

– Nem, de jogszerű, ő a közalkalmazotti tanácsot képviselte, és ez önmagában nem zavaró. Vidnyánszkyknak ősszel volt bemutatója Hobóval a Kamaraszínházban, Mihályi Győzőnek pedig Léner Péter volt az igazgatója, akinek a fiát Szűcs Miklós utódjaként nevezi meg pályázatában. Ezek az egybeesések sem szerencsések, de nyilván kicsi ez a szakma, éppúgy, mint a világ.

– *Eszerint Szűcs Miklós pályázatát is ismered?*

– Igen. Önmagával irigylésre méltón elfogult írásnak tartom. Érdemi része, különösen a jövőképet illetően, kevés van.

– *Élőttem van két jegyzőkönyv a szakmai bizottság üléseiről, az MNV Zrt. honlapjáról. A jegyzőkönyv vezetésének, tartalmának megvannak a maga jogszabályi kritériumai – elsősorban az esemény rögzítése, hogy az ülés menete, a döntés szempontjából lényeges történések utóbb megismerhetőek legyenek. A szóban forgó jegyzőkönyvek még akkor is vérszegények, ha kénytelenek vagyunk elfogadni a titkosításra való törekvés abszurditását. A november 23-án tartott ülés jegyzőkönyvének kétféle dátum szerepel: az elején 2009. november 23., a végén 2009. december 2. Utóbbi egyben a második ülés napja. Arra nincs utalás az első jegyzőkönyv szövegében, hogy az nem az üléssel egyidejűleg készült, és arra sincs, hogy a kettőt egyidejűleg írták alá. Vidnyánszky Attila pedig végül nem írta alá egy olyan ülés jegyzőkönyvét, melyen jelen volt, és melyet valamennyi jelenlévő aláírt.*

– Nyilván mindkét jegyzőkönyvet december 2-án írták alá, amikor Vidnyánszky nem volt ott. Az ő szavazata nincs is benne a végeredményben. A titkosítás valóban abszurd, de a jegyzőkönyvbe természetesen bármi bekerülhetne, amit a bizottság közösen elfogad. A titoktartási kötelezvény nem a közös álláspontra, hanem a személyes részletekre vonatkozik. Valamikor novemberben tartották az első ülést, erről akkor nem jelent meg jegyzőkönyv, de természetesen irdatlan gyorsan elterjedtek az egymásnak homlokegyenest ellentmondó híresztelések, a fő hír az volt, hogy újra ki fogják írni a pályázatot. Mivel én a nyilvánosság híve vagyok, eleve dühít, hogy nem azzal kezdődik az egész, hogy a pályázatok nyilvánosak. Így azok tartalmának ismeretében érthetné meg mindenki, hogy milyen döntést hoztak a szakmai bizottságok.

– *Utóbb viszont éppen a ti pályázatokat nem jelent meg nyilvánosan...*

– Atomdepresszió. Mire megtudtam, hogy a többi pályázat megjelent, másfél hónapos tempót vesztettem. Most majd megteszem.

– *Folytasd...*

– Az ülést követő mendemondák annyira felbosszantottak, hogy levelet írtam a minisztérium és a Vagyonkezelő részéről megnevezett kontaktszemélyeknek, hogy a magam részéről ragaszkodnék a nyilvánossághoz, legyenek szívesek jegyzőkönyvet vagy pár soros összefoglalót közzétenni arról, mi történt a bizottság ülésén. Erre a levélre a mai napig nem kaptam választ. Aztán eltelt tíz nap, két hét, nem tudom, és jöttek megint a hírek: nem lesz újra kiírva a pályázat, a bizottság összeül ismét, és a beadott pályázatokról dönt. Ez hamar lement. További sajátossága a döntési folyamatnak, hogy egy bizottsági tag több pályázatra is szavazhatott. Nyolc bizottsági tag tizenkét igen és húsz nem szavazatot adott le összesen. Azért bosszantó ez a mechanizmus, mert csupa felelősségvárásból áll. Vicces, hogy a jegyzőkönyvekből csak annyi derül ki, hogy az első ülésen érvényteleníteni akarták a pályázatot, mert Szűcs Miklós végzettsége nem felel meg a törvénynek, majd a másodikra kiderült, hogy mégis megfelel. Szakmai vélemény, érv, gondolat, közösen megfogalmazható állásfoglalás természetesen nem szerepel – kínos látélet.

– *A te pályázatot három, Szűcs Miklósé hét szavazatot kapott. Nehéz ujjal mutogatni a minisztériumra.*

– Nem lehet. Tudomásul kell venni, hogy a bizottság többsége, nemcsak a minisztérium és a zrt. képviselői, úgy ítélte meg, hogy nem ajánlja a pályázatunkat. Ha több pályázatra szavazhatok, akkor minden olyan pályázatra szavaznom kell, amit jónak találok. Ez azt jelenti, hogy a bizottság egy legény kivételével Szűcs Miklósét alkalmasnak, többségük a többi pályázót alkalmatlannak találta. A hivatalos döntésben az szerepel, hogy a kiírásban meghatározott követelmények, a pályázók elképzelései, a színházművészet terén szerzett gyakorlati tapasztalatok és az elért eredmények alapján Szűcs Miklóst nyilvánítják a pályázat nyertesének – a szakmai bizottság véleményével megegyezően.

– *Hozzám annyi jutott el az említett híresztelésekből, hogy a minisztérium és a Vagyonkezelő Zrt. Szűcs Miklóst akarja, és felhőborító, hogy ezt a szakmának kell szentesítenie.*

– Akkor nem ilyenek lennének a szavazati arányok. A szakma döntött így. Az a néhány szavazat más pályázatok mellett csak szépséggpötty a lelkifurdalás elaltatására. Az persze valószínű, hogy az eredmény megegyezett a fenntartó és a tulajdonos szándékával. De nem az történt, mint legutóbb Zalaegerszegen, ahol nyilvánvalóan politikai döntés született. Nem. Itt a miniszter úr, a minisztérium, a Vagyonkezelő Zrt. moshatja kezeit, maga elé tolhatja a szakmát. Marha nagy különbség. Ha a bizottságok alapos elemzéssel kiválasztották volna az alkalmas pályázatokat, akkor döntetlen lehetett volna az eredmény, és a fenntartóké a felelősség. Akkor lenne mivel perlekedni. A minisztérium minden esetben a szakmai bizottságtól várta a felmentést. Megkapta. Arról, hogy a tulajdonos is küldhetett volna szakembert a bizottságba, vagy hogy a minisztériumnak lehetett volna más véleménye, naivitás beszélni.

– *Elgondolkodtató, hogy a Játékszín bizottsága [A szakma részéről: Bálint András, Léner Péter, Mácsai Pál – A szerk.] egyhangúan támogatta Balázsovits Lajost, és a Mattyasovszky-Zsolnay Bence–Upor László párost kevésbé tartotta ígéretesnek, a Kamaraszínház esetében pedig az, hogy csak két szavazat érkezett a Horgas Péter–Dömötör András kettősre. Ezeket a pályázatokat milyenek tartod?*

– Mindkettő fontos. Horgasék pályázata értékrendjében hasonlatos volt a miénkhez, csak a miénk inkább színházi program, az övék multikulturálisabb, de az is a tér adottságainak megfelelő, megvalósítható, friss elképzelés.

A Játékszínre benyújtott Mattyasovszky–Upor pályázat jó. Párbeszédés formája ugyan nem volt kedvemre való... Bár nyilván mindenki a maga módján próbálta orvosolni azt a viccet, hogy a négyoldalas pályázati kiírásra öt oldalban lehetett válaszolni. (A Vagyonkezelő kiskisasszonya kérdésemre azt mondta a telefonba, szeretnék, hogy a bizottsági tagok elolvassák a pályázatot, és azt javasolta, írjam a magamét apró betűvel. Ó, minő cinizmus – mondtam én, amit ő nem egészen

értett.) De pályázatuk szellemisége, a szándékok, hogy ők is felismerték a kis tér lehetőségét, annál inkább tetszett nekem. Irodalom- és darabcentrikus elképzelés volt, egy kortárs művek felé forduló színházat gondoltak el. Ez Budapesten valódi hiányt pótoltna volna. Talán hibája, hogy nem soroltak fel benne rendezőket, de ezt egy befogadó módon működő színháznál nem látom nagy problémának, különösen azért nem, mert ha behívták volna a pályázókat, rákérdezhettek volna.

– És nem tették?

– Nem. A pályázók meghallgatásának lehetőségével csak a Magyar Színház bizottsága élt. Nekünk maradt az öt oldal.

– Ugyanakkor a *Játékszín jegyzőkönyvének tanúsága* szerint Balázsovits Lajos nem csatolta a pályázati kiírásban szereplő alábbi nyilatkozatokat: a pályázó aláveti magát a munkakör betöltéséhez szükséges nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatásának, és eleget tesz vagyonynyilatkozat-tételi kötelezettségének. A szakmai bizottság erre azt javasolta, hogy a kiíró hívja fel hiánypótlásra a pályázót.

– Nyilván megtegte. Ez számomra nem lényegi kérdés. A Játékszín úgy működik, mint egy kisméretű családias bulvárszínház. Amivel nincs baj, csak ez történiük magántökéből.

– Visszaugranék. Valóban, az első jegyzőkönyv szerint „az MNV Zrt. képviselője felvetette, hogy Szűcs Miklós pályázata nem felel meg a pályázati kiírásban meghatározott feltételeknek, mivel nem rendelkezik a törvényben előírt szakirányú felsőfokú végzettséggel”. A második jegyzőkönyv tájékoztat: „az MNV Zrt. vezető jogtanácsosától kapott jogi állásfoglalás szerint” mégiscsak rendelkezik. Vitatható, hogy van-e értelme a végzettségre előírt törvényi rendelkezésnek, de attól még létezik. Hogyan vált a probléma november 23. és december 2. között okafogyottá?

– A két ülés között sebtiben nyélbe ütöttek egy már korábban előkészített törvénymódosítást.¹ Egyébként úgy tudom, bár a jegyzőkönyvekben erre utalás nincs, miniszteri felmentésre végül nem is volt szükség. A Budapesti Kamaraszínház alapító okiratában szerepel az oktatási tevékenység, ezért számít szakirányúnak a bölcsészdiploma, de erre csak a második ülésre jöttek rá.

– Miért nem léptetek akkor?

– Mert az első ülés jegyzőkönyve nem jelent meg, és fogalmunk sem volt róla, mi zajlik. Amúgy az eljárás egészével van itt probléma, Szűcs Miklóst sem alkalmassá, sem alkalmatlanná nem teszi a bölcsészdiplomája a színházigazgatásra. Egyébként is teljesen lendületet vesztem már addigra. Amikor a Játékszínről megszületett a döntés, rettenetesen megdöbbentem. Annyira mélyen elkeseredtem, hogy elvesztettem a harci kedvemem. Nem gondoltam sokkal jobbkat a szakmánkról, de ezzel a két döntéssel minden reményem kútba fúlt. Szégyeltem magam.

– Mielőtt belevágtunk volna az interjúba említetted: Székely Gáborral és az Új Színházzal kezdődött az egész...

– Igen. Azóta tudjuk, bármi megtörténhet. Az első fordulóban nem volt kinevezhető pályázó Székely helyére. Ebből nem az következett, hogy megkapta, hanem újra kiírták a pályázatot, hogy időközben megtalálják azt, akit nem lesz kínos kinevezni. A javaslat, miszerint újra ki kell írni a pályázatot, és a felkérendő személy neve is a szakma felől jött. Segítségét nyújtottunk egy elfogadhatatlan politikai szándéknak.

– Milyen megállapodások lehetnek a szakmai szentesítések mögött?

– Nem tudom, hogy mindig vannak-e. Az ember megengedhetetlen pillanatai önmaga előtt legtöbbször jó szándékba burkolóznak. Attól félek, hogy ez a sok megengedhetetlen dolog, ami történik, abban a percben mindössze egy helyzet megoldásának tűnik.

– Mondtad régebben, leginkább egy üres hely kellene neked, mert nem szívesen bocsátanál el embereket. A Kamaraszínház esetében azonban húsz-huszonöt fős ideális társulatról beszéltél. Változott az álláspontod?

– Ahhoz a mérethez és bemutatósámmhoz, amit képzeltünk, valóban az lenne ideális, ennek kialakítását hosszabb folyamatban képzeltük el. Arról nem beszélve, hogy van ott néhány nagyszerű színész. Ezért kerestem meg csak két embert, Tóth Ildit és Cserhalmit. Szerencsére, ugye, most már nem kell azon gondolkodnom, hogy mi lett volna azzal a sok emberrel, aki tőlem várja a megoldást. Ha kellett volna, tudtam volna a megoldást. Olyan értelemben viszont valóban változott az álláspontom, hogy sok olyan nagyszerű színész van a környezetemben, akinek nincs szerződése, állandó munkája, és igen, azt szeretném, hogy nekik legyen végre helyük. Több mint tíz évvel az új színházi tagsága után miért kell az energiái és ereje teljében lévő Tóth Ildinek otthon várnia, hogy megszólal-e a telefonja? Miért ne játszhatna most ő huszonötöt egy hónapban? Ha kell, mások helyett.

– Térjünk át az *Előadó-művészeti törvényre*. A vezetői kinevezések terén nem változtatott a korábbi helyzeten, nem tudta kivédeni az előre osztott lapok szerinti döntéseket, a finanszírozás rugalmatlanságát. Vannak azért vívmányai?

– Fontosnak tartom az adómentes támogatási lehetőséget, már az elmúlt évben élt vele az összes színház. Emellett én azok közé az „áruló” kőszínháziak közé tartozom, akik örülnek, hogy a független szférának is elfogadható összeget gondoltak el a teljes színházi támogatás összegéhez viszonyított százalékos arányban. Ha a teljes összeg erősen csökken, szomorkássá válik ez a százalék. Mindenesetre három évet ültem a független színházi kuratóriumban, és az első kettőben katasztrofálisan kevés pénzből lehetett gazdálkodni, méltatlan összegeket kellett adni fontos társulatoknak. Az utolsó évben már ha nem is ideális, de munkára alkalmas feltételeket biztosító pénzeket tudtunk kiosztani. Mikor kiderült, hogy a szorzószámos elosztási rendszert rosszul találták ki, kőszínházi kollégák, főként színházvezetők, húsvágó bárdal is boldogan visszavették volna a pénzt, amit a független szféra kapott.

– Milyen összegről van itt szó?

– Körülbelül plusz ötszázmillió, összesen egymilliárd, idén egymilliárd-egyszázézer forintról beszélünk. A tíz százalék nevétséges töredéke annak, amit a kőszínházi szakma felemészt. A kőszínházi vezetők nem nevesítik magukban, hogy ezek a társulatok sok esetben

¹ Az alábbi módosítást 2009. november 27-én hirdették ki: „A miniszter a kinevezési jogkör gyakorlójának javaslatára a meghatározott szakirányú felsőfokú végzettség, szakképesítés megszerzésének követelménye alól felmentést adhat, ha a felsőfokú végzettséggel rendelkező pályázó rendelkezik előadó-művészeti szervezetben szerzett legalább öt éves vezetői gyakorlattal.”
Hatályos: 2010. január 1-jétől.

egészen kivételes művészeket tartanak el, különösen, ha a tánc- és mozgásszínházi társulatokra is gondolunk. A Közép-Európa Táncszínházra, Bozsik Yvette, Frenák Pál, Szabó Réka, Horváth Csaba társulatára. A színháziakra: Pintérékre, Bodóékra, a Maladypére, a TÁP-ra, a HOPPartra, a KoMára. Ezek a csapatok mind ebből a pénzből élnek. A szakmának, a törvénynek támogatnia kell azokat a művészeket is, akik nem a kőszínházi struktúrán belül találják meg a számításukat vagy a maguk megfogalmazásának formáit. Nem beszélve arról, hogy ugyanebből a pénzből gazdálkodnak a fontos befogadóhelyek, próbaműhelyek, mint például a MU vagy a Sirály, országsszerte fontos központok és nagyszerű kis utazó bábszínházak is. Nem fér a fejembe, hogy tanult, művelt kollégáim nem látják: el kell kezdenünk egységes szakmában gondolkodni. Az nem különböztet meg törekvéseket, hogy van-e mögöttük múzeum, vagy nincs. A szellemiség különböztet meg. És fordítva is igaz: nem feltétlenül jobb, ami a független szférában történik, de azért nem véletlen, hogy az elmúlt évtizedben sokan kiszivárogtak vagy kimenekültek a kőszínházakból a függetlenekhez.

– *Ráadásul a kíváncsi, nyitott nézők jó része a diákok közül kerül ki, akik leginkább a független előadások körül mozgolódnak, mondjuk, mert nem tudnak négyezer forintot fizetni a jegyek darabjéért.*

– Amit mondasz, nem a jegyárak miatt van. Szellemi divatokat teremtenek ezek a társulatok, és ahogy az ügyvédek vagy orvosok körében tragikus sznobisztikus hiba nem látni az Experidance valamelyik előadását vagy Az Operaház fantomját sok ezerért, úgy az egyetemisták között elfogadhatatlan kihagyni Pintér Béláékat.

– *Mik még a törvény érdemei?*

– Valamennyit tudott tenni a vezetői kinevezések terén, de ezt valójában vereséggé elem meg. Nem tudta kiküszöbölni azt az ostobaságot, amit Önkormányzati törvénynek neveznek Magyarországon – és ami a csaknem korlátlan önrendelkezési jog miatt az egész országot hátráltatja, mindenben –, de ha az Előadó-művészeti Tanács kellő felelősséggel fog funkcionálni, vitaképes helyzetbe tud majd kerülni. Szakszerűbb lett a pályázatok kiírása is, időkorlátokat tartalmaz a törvény, amit át-áthágnak, de legalább nem fordul elő, hogy az igazgató egy nem létező időpontban kiírt pályázat alapján nem létező időpontban veszi át a színházat. Ezek részeredmények természetesen. Ellentmondásos a törvény, vannak vívmányai, de számos ponton újragondolásra, kiegészítésre, részletgazdagításra szorulna. Gond van az elosztási rendszerrel, a szorzószámok nem működnek. Ugyanakkor nagyon fontos lenne, hogy a támogatási rendszer átlátható, árnys és ellenőrizhető legyen, ne pedig magánalkuk és politikai preferenciák lenyomata.

– *Mit tartasz a legnagyobb hibájának?*

– Nem sikerült olyan támogatási rendszert létrehozni, amelyben minőségi szempontok alapján kompenzálódna a többet, merészebbet vállaló, az össznépi kulturáltságot is szem előtt tartó színházak azoknál, amelyek ezt nem tartják feladatuknak. Minőségelv alig jelenik meg a törvényben. Ez nem hiba, ez igazi vereség.

– *Meg lehet fogalmazni a minőség szakmai kritériumait?*

– A színházban nagyon nehéz. Meg tudod számolni, hogy egy balett-táncos hányat tud porögni, hallod, hogy

az előadó ki tudja-e énekelni a magas c-t. Hogy a színész nagyot alakított vagy sem, az előadás jó vagy sem, az ízlésedre van bízva, de ennek is vannak mérhető kritériumai, és bár a szakma vegyes ízlésű, mint mindent a világon, mégis azt mondom, mindent meg kellett volna tenni, hogy a minőség megjelenjen a támogatási rendszerben. Nem sikerült például megvédeni sem a friss diplomások, sem bizonyos szakmák helyzetét az államilag támogatott színházakban, ez határozott ellenállásba ütközött a színházvezetők részéről, pedig a MASZK, a tervezők, a dramaturgok céhe is sokat küzdött érte. Tény, hogy a színházak belső felépítménye egyre több tekintetben szakszerűtlenné kezd válni. Sokan már tervezőket sem szerződtetnek. A Magyar Állami Operaház megszüntette a fő díszlet- és jelmeztervezői állást. Döbbenetes méretű közvagyon, milliárdos kincseket őriz az Operaház, például díszleteket ötven évvel ezelőttről. Kell, hogy legyen, aki felelős a művészi karbantartásukért. Nem véletlenül volt százötven éven át vezető tervezője az intézménynek, ezeket a pozíciókat nem lehet lehúzni a végén. A Nemzetinek sem véletlenül volt zenei vezetője – valaha Erkel Ferencnek hívták. A dramaturgok körül is egyre kétségbeesőbb a helyzet. Ezek az aprónak tűnő spórolások lassanként jöttek. Megúszunk egy fizetést, egy társadalombiztosítást, és a sok apróság következtében mára sok színház szakszerűtlenül működik. Ma nincs szükség senkire. Mert mindenhez értünk. Mi, polihisztor magyarok.

– *Hallottam olyan véleményt is a pályázat kapcsán, hogy ő (mármint az illető) nem szeret téged, de ami történik veletek, az tényleg túlzás. Képzettséged, végzettséged van, erős csapatod, osztályod az egyetemen, rendelkezel a vezetéshez szükséges adottságokkal, Brechtől az esztrádműsorig minden megmozgat. Sokan gondolják, hogy méltatlan az egész.*

– Érttem.

– *Talán sokaknak szúrja a szemét szakmai érzékenységedet feszegető szókimondásod, temperamentumod. A bizonytalan emberek nem viselik jól a kritikus hangvételt, esetleg úgy élik meg, erőszakot teszel rajtuk. Lehet, hogy hallgatnod kellene?*

– Nem tudom, erősebb, fontosabb oka lehet ennek. De lehet pech is. Mondjuk, összeállítottak egy olyan bizottságot, amelyben egyetlen ember sem ült, aki az én munkáimat, esetleg társulatépítő képességemet elég jól ismerné. Aki tudná, hogy szakmailag mennyire vagyok vértezett. Biztosan sok baj van velem, nehéz természetű ember vagyok, rettenetesen szenvedélyes. Nem biztos, hogy mindig igazam van, de minden esetben az általam elgondolt igazság mellett voksolok, és ezt rendszerint nem halkan teszem. Az elmúlt években minden lehetséges alkalmat megragadtam, hogy perlekedjem a magyarországi politizálás mechanizmusaival, számon kérem a nem létező kultúrpolitikát, a töketlenséget. Ez nyilván nem tesz szimpatikussá, de hatása sincs semmi.

– *Azt mondtad, a szókimondásnál erősebb, fontosabb oka lehet annak, ami a pályán történik veled. Mire gondolsz?*

– Nagyon jól indult a pályám. Eleve szerencsés voltam, hogy Székely Gábor osztályt indított, amikor felvételiztem – illetve, hogy pontos legyenek, ezért felvételiztem. Azt gondoltam, ha nem leszek színházrendező, ennek az embernek el fogom hinni, hogy ne legyenek. Aztán Hargitai Ivánt és engem elhívott az Új Színházba. Annál nagyobb dolog aligha történhet egy szín-

házi emberrel, mint az, hogy egy újonnan induló társulatban kezdi a pályáját, ráadásul ezt részben ő alakíthatja, mert bizalmat kap. Kivételes négy év volt, sokat tanultam attól a társulattól, sok mindenre rájöttem, például arra, hogy milyenfajta színház érdekel. Azt, hogy ez a színházalapítás és a mi részvételünk ebben milyen sokakat irritált, mennyire sértett bizonyos érdekeket, csak lassacskán értettem meg. Aztán, hipp-hopp, vége lett.

– *Mire gondoltál? Mi lesz veled?*

– A személyes sorsomban akkor még nem érzékeltem azt a hatalmas törést, amit most már világosan látok. Eltekintve az elmúlt néhány évtől – amikor Tatabányán újra lehet élni előadásról előadásra a folyamatos közös gondolkodást –, számomra megszűnt annak a lehetősége, hogy egyik gondolatot a másikra tudjam építeni, hogy a dolgok egymásból következzenek. Megszűnt az, hogy hangvételtől, stílári kérdésekről érdemben tudjak gondolkozni. Vendéghelyzetekben mindig mindent előről kell kezdeni, és a kockázatvállalás esélye is erősen lecsökken. Harsányi Lacinak köszönhető, hogy az elmúlt években meg tudtam csinálni néhány számomra fontos előadást, melyeknek egyébként másképp alakulhatott volna a sorsa, ha valóságos színházi közegben, egy színház iránt érdeklődő városban születnek meg. Egyszóval csináltam jó és néhány igazán fontos előadást is, de megkerülhetetlen helyzet ezekkel mégsem tudtam teremteni. Olyannyira nem, hogy kifejezetten ritkán hívnak bárhová dolgozni. Újra dolgozni meg annál is ritkábban.

– *Virtuális társulatként szokás emlegetni a tatabányai munkáid résztvevőit.*

– Tóth Ildi azt mondta, mikor megnézte a *Háló nélkül*-t, hogy ez már nem nevezhető virtuális társulatnak, ez már igazi társulat. Igen, ez valóban egymásra épülő társulati munka, amit elkeseredett pánik hajt. Leülünk az olvasópróbán, és már akkor tudjuk, hol a vége. A tizedik előadásnál.

– *Beszéljünk az embereidről. A Tóth Ildikóval való kapcsolatodról már esett szó, Cserhalmit megírtad születésnapjára a Kulturpart.hu-ra. Kíváncsi lennék, mit mondasz Horváth Virgílről, akire első nagyszínházi rendezésed, a Csongor és Tünde főszerepét osztottad.*

– Virgilhez különös érzelmi viszony fűz. Együtt végeztük a Színművészetit. Másodévesek lehettünk, mikor *A királyasszony lovagiából* kellett jeleneteket csinálnunk. Don Salluste de Bazant játszotta. Csodálatos öt hetet töltöttünk együtt. Úgyes volt, vibráló, játékos, ördögi. Utána szinte minden munkámban benne volt, majd elhívtuk az Új Színházba. Virgil izig-vérig férfi színész, mégis van valami ősi tudása a magunkban hordozott másik nemről. Különös, lírai érzékenység jellemzi, közben eredendően provokatív személyiség, megosztja a nézőket. Általában a nőneműekkel fogadtatja el magát könnyen, a férfiakban időnként furcsa irritációt szül. Komoly fizikum. Kimunkált teste, nagy ereje van, jól mozog. Ellentmondásossága lenyűgöz, mióta ismerem. Emberségből és fegyelmezettségből is sokat tanultam tőle.

– *Széles László?*

– Igazi mimikri-színész, átváltozóművész, mindent tud. Színészetét a világ legnagyobb szívének szeretete, melegsége, huncutsága hatja át, de bármikor egy pillanat alatt ellenszenvenné, amorálissá, rohadtá, kicsinyessé,

kisztílvé tud válni. Játékára jellemző a már-már fegyelmezetlen rakoncátlanság, amit erős arányérzéke és ösztönei mindig visszarántanak. Nem szeretem a kifejezést, de a *Kréta Kör* Accdakját mintha neki írták volna – kaján szellemiségét, humorát, éles esztét, minden képességét megfürdetheti ebben a furcsa lényben. Lackó lusta és energikus. Bérczes Laci mondta róla nagyon találóan, szereti, ha egy lavór langyos vízben áztathatja a lábát, miközben a haját fújja a szél. Egyszerre van benne a lomhaság és a forradalom. Szüntelen kíváncsiságot ébreszt az emberben, állandóan meglep. Az egészre nézvést is erősek a meglátásai. Az elmúlt évek alatt az Örkényben igazi nagy színész lett belőle.

– *Csomós Mari?*

– Nagyon hiányzik. Ő külön univerzum. Bármit próbálok mondani róla, szegényesen hangzik. Játéka gazdag, részletező, titkai vannak, és ezeket a titkokat állandóan mozgósítja. Olyan kalandvággyal és kíváncsisággal fordul a szerep és a partnerei felé, hogy képes inspirálni a szisztematikusan felépített munkafolyamatot. Rendkívül tudatosan dolgozik, képes olyan lelki és idegrendszeri állapotokat teremteni, amelyekben nyitottá válik a környezeti hatásokra. Néha magát is meglepi, olyan dolgokat fedez fel, melyekről addig ő sem tudott, melyek titkos rekeszekben vannak, a tudatalattiban. Tudja a titkot, hogy hogyan lehet a titkokhoz jutni. Huncut is, drámai is, ezerféle lény, de van egy hatalmas, biztonságot adó gyökere, mely olyan mélyre nyúlik, mintha égig érő fát kellene tartania.

– *Derzsi János azt nyilatkozta rólad, bármit elvállal láthatatlanba, amit te rendezel.*

– Derzsi gyönyörű ember. Az arca akár egy orosz ikonosztáz archaikus ikonja. Vad. Olyan, mint egy százéves tölgyfa asztal, amit letettek egy hús lugasban. Lehet róla fröccsöt inni, lehet rajta szalonnázni. Őserő, őstudás. Maga a nagy Alföld, amit fiatal korunkban nem szeretünk annyira, aztán öregsünk kicsit, megállunk a Kilenclükú híd mellett, és fenségesnek találjuk. Elpusztíthatatlan a természeti erő, amely egy ilyen síkságban van. Ilyen erők vannak Jánosban. A színpadon a pusztá léte is jelentéssel bír. Ő egy mesehős.

Kiről beszéljek még?

– *Mondjuk, Egyed Attiláról.*

– Izgága színész. Gazdag a fantáziája, kivételes színpadi humora van, megengedhetetlen dolgokat tud művészi minőséggé varázsolni. Rajzfilmszínészetnek hívom ezt, a test, a mozgás, a karikírozás elsődleges kifejezőerő benne – hallatlanul szórakoztat. Fantasztikus mozgásvilága van, testtudata, rálátása a mozdulataira. Nem tudom megenni azt az invenciót, amivel újabb és újabb terveket farag. Sokat tud az esendőségről is. Komoly ember, létfeltétele az elmélyülés. Szeretek vele együtt gondolkodni, pontosak a kérdései. Az előadás teljességéért is felelősséget vállal.

– *A mese előkelő szerepet játszik a pályádon. Mese-drámától tanmesén át Kárpáti Péter műveiig rengeteget foglalkoztál a műfajjal. Jól érzem, hogy fontos neked, vagy csak Kárpáti mesemániája mondatja velem?*

– Kárpátinak valóban mániája a mese, de nyilván nem véletlenül tudok ilyen jól dolgozni vele. Határtalanul szórakoztat Péter fantáziája, nem szünök csodálni a pillanatokat, amikor különösebbnél különösebb bakugrásokat végez az agya. Nagy mesekutató, csodá-

san tud erről beszélni. Ő egy tündér egyébként. Eleve ott lakik a mesékben.

Meséje mindennek van. De mese helyett használhatod a *történet* szót is. A történet kitalálás, a mesélés – vágyaink, félelmeink, kíváncsiságunk fikcióba sűrítése, az ismeretlenhez való vonzódás – az ember veleszületett képessége. Az, hogy egymásnak történeteket mondunk, hétköznapiakat és kevésbé hétköznapiakat, megkülönböztet minket más élőlényektől. Fájó közhely, hogy kiveszõben van a mesélés, de mivel még mindig nagyon sok ember jár színházba, és a színház mégis olyan terep, ahol lehet mesélni, arra kell következtetnünk, hogy az emberek szeretnének mesékben részt venni. A mese közösséggé tud formálni, a régiek azért, mert kultúrkinccseink, az újak azért, mert közössé válunk.

Apám nagy mesélő, mérhetetlenül mulatságos, ahogy az évtizedek sodrásában gazdagodnak, változnak a történetei. Ami, ugye, nem azt jelenti, hogy nem mond igazat, egyszerűen a fantáziája a szórakoztatás végett motívumokat rendel egy történet mellé. Ez egy humán tulajdonság, amivel kötelező élni. Ha néző vagyok, gyerekké kell válnom. Ezért csodálatos gyerekeknek játszani. Azon érdemes elgondolkodni, hogyan tudunk úgy beszűkülni felnőttkorunkra, hogy megváltozzon a történetekhez való hozzáállásunk. Mindig mindent meg akarunk érteni. Ha nem tudunk számot adni arról, mi történik abban a másodpercben, ahelyett, hogy játékosan betömnénk a lyukakat, megijedünk, hogy nem értjük, következésképp ezt rossznak tartjuk. Pedig aki nem kíváncsi, elveszett. Bezáródik, megkeseredik.

Schiller Kata felvételei

Ilyen értelemben nekem is mániám, de valahogy úgy, ahogy vizet iszom. Nem keresem a mesét, hanem a történetekkel élek.

– A mese nekem valahogy több, mint a történet.

– Mert mindig van benne csoda. A világ nem létező elemeit lehet összerakni. A történetekben általában nincs csoda, de én ezekben is keresem a csodás elemeket. Valóban nem ugyanaz a kettő, csak az én viszonyom hasonló hozzájuk.

– A mese másképp mozgatja meg az ember fantáziáját. Mintha attól, hogy ez a műfaja, könnyebben elszabadulna a néző képzelőereje. Sőt, ha megvan benne még a képesség a gyermeki kíváncsiságra, össze tud „zsugorodni” a nézőtérben, miközben, mondjuk, filozófiai mélységű gondolatokon rágódik.

– Igaz, de az nagyon fontos, hogy bármilyen történettel szembeülsz, a gyermeki kíváncsiság megszülessen benned. Lehet, hogy a mese egyszerűbben beindítja a fantáziára vonatkozó reflexeket, de a fantázia nemcsak a színházcsinálók munkaeszköze, a nézőnek is munkaeszköze kell legyen. Az gazdagítja a történetet.

– A humor ugyancsak fontos a munkásságodban. Legutóbbi bemutatód, a *tatabányai Háló nélkül a humor öt-hat alfaját felvonultatja*.

– Humorérzék nélkül nem tudnám elviselni a hétköznapiakat. Nem tudom úgy nézni a világot, hogy ne lássam rögtön a dolgok fonákját is. Olyan kort élünk, melyben nehezen lehet a vegytiszta tragikumhoz viszonyulni. Nincsenek hőseink, példaképeink, így a tragikum is elvész. Tragikus sorsok vannak persze, és ezeknek az embereknek sok esetben van humoruk saját sorsukhoz. A humor minden fajtája érdekelt: a bárdolatlan, nyers, brutális is. Az ironia formái, a pallérozottabb elemekre számító, finom szellemi humor változatai, a zenei humor. A *Háló nélkül*-ben mind ott van. Talán a *Vérnász* volt az egyetlen választásom, ahol magában az anyagban kevés a humor. A humorérzék a munkáimban abban is megnyilvánul, hogy nem tudom a „művészetcsinálást” komolyan venni. Nem magasztosan gondolok a színházra, persze tudom, hogy művészi munka, de a művészetakarás veszélyes dolog.

– Mitől veszélyes?

– Hiányzik belőle az önirónia. És amikor az akarás fölékerekedik a tárgyhoz való viszonynak és az értelmes kételynek, vagy annak, hogy a legkomolyabb pillanatokban is képesek legyünk arra reflektálni, hogy mi is csak egyszerű emberek vagyunk – az engem riaszt. Kevésbé kedvelem az erős stílusegységet tartó, rendszert építő előadásokat, melyekben az első perctől az utolsóig súlyos dolgokat kellene átélnem, és vaslapáttal ütik a fejemet, ha nem élem át őket, emberként már nem távozhatok a nézőtérről. Ha kellő szellemi tisztasággal tud az ember viszonyulni az anyaghoz, akkor az nem engedi, hogy a köré teremtett művészi forma többet jelentsen annál, mint ami az egyszerű kérdésekre adható egyszerű válasz. Akkor derül ki, hogy az egyszerű kérdésre nemcsak egyféle válasz létezik, hanem van egy kaján, ördögi, megmosolyogni való válaszadási lehetőség is. A kettő együtt jelenti a választ. És hát mulattatni jó, de roppant nehéz ebben az én felemás helyzetemben. Annak, hogy sehol nem tudok gyökeret verni, az az egyik legszörnyűbb vonzata, hogy nem tudom, ki a közönségem, kinek csinálom színházat. Mert mi teremtjük az arculatot, amely megtalálja a közönségét. A szakmának része a hatáselemzés, tudnom kell, mi milyen hatást vált majd ki. És annál magasabb fokon elemezhető a hatásmechanizmus, minél jobban ismerem a nézőimet. A humor kivételes közönségmérce.

– *Azért elveszítéd időnként a humorérzéked?*

– Naná.

– *A Háló nélkül-höz hogyan jutott eszedbe a nagy színpadi halálverseny?*

– Régi mániám volt, hogy egyszer a színészek kedvükre haldokolhassanak a színen páratlan módozatokban. Eredetileg az egész előadást úgy akartam megcsinálni, hogy improvizációkból álljon, de rövid volt a próbaidőszak, szorongtam, hogy nem vagyok igazán jókedvemben, ezért elkezdtem anyagokat keresni, hogy mégis legyen valami a kezemben, ami a vázát adhatná az egésznek. Sok szerzőtől olvastunk jeleneteket, végül Karinthy és Gábor Andor maradt a víz fölött. Észrevettem, hogy az összes kiválasztott jelenetben meghalnak, megölnék valakit, vagy öngyilkosok akarnak lenni. Egyik éjjel rájöttem, ez kabaré mortale lesz. Hazudnék, ha azt mondanám, könnyen elfogadom a halált – azt sem, hogy én meghalok, de hogy mások, akik fontosak nekem, azt végképp nem –, szerettem volna kicsit seggbe rúgni. Hallottam egyszer a rádióban Gobbi Hildával egy csodás interjút, az egyik utolsót. Hosszú beszélgetés volt, kezdett fáradni a végére, majd mikor a halálról kezdte kérdezgetni a riporter, váratlanul őrületes mennyiségű energia költözött ebbe az idős emberbe. Haragos lett, pörlekedett, hogy ő imád élni, és ha most jönne a halál, úgy rúgná seggbe, hogy Kőbányáig szállna, mint a győzelmi zászló. Kikérte magának, hogy meg kell hálnia.

– *Sajátosan viszonyulsz ezekhez a nagy alaptémákhoz: halálhoz, szerelemhez, boldogságkereséshez, erkölcsöz.*

– Érdekelnek a nagy témák, de kizárólag a kicsi, emberi momentumokon keresztül. Önmagukban a színház számára érdektelenek, az izgalmas az, ahogy a kisembereket érintik. Állandóan azt vizslatom, hogyan tesznek minket esendővé, kiszolgáltatottá, nevetségessé. Ritkán nagyszerűvé.

– *Muzikális lény vagy. Nemcsak zenéje van az előadásaidnak, zeneisége is. Akkor is hallani nálad, ha nem szól.*

– Ugyanúgy vagyok a zenével, mint a humorral. Zene nélkül nincs semmi. Zene mindenben van. Sári Laci megkopogtatja az asztalt, és azt mondja: „Csodálatos hangja van, hallod?” A szövegritmusban is zene van. Amikor készülök egy előadásra, a zenei szöveget is hozzátartozik a vizionálásomhoz. A zene érzéki dolog. Érzékiségre pedig szükség van a színházban, különben száraz lesz, kopogós.

– *Családi adomány a muzikalitás?*

– Igen. Otthon reggeltől estig zene volt körülöttünk. Tizenhét éves koromig minden nap együtt ebédelt a család, akár egy nagypolgári otthonban, pedig a Népszínház utcában laktunk, öten egy hatvan négyzetméteres lakásban. Egyszer valaki kitalálta, hogy dallam-sorral dicséreljük meg anyut a főztjéért. Megénekeltek az ebédekért, és nem lehetett ám minden nap ugyanazzal előállni. Olyankor anyám szól, hogy a tegnapi borsófőzeléknek is az volt a dallama, ami a mai rántott csirkének.

– *Mostanság az operavilág felé is kalandozol.*

– Régóta foglalkoztatnak a módszerek, a fogalmazás-mód lehetőségei, ahogy az opera megközelíthető. Aztán tavaly, Debrecenben megrendezhettem a *Ruszkát*. Boldog voltam tőle! Ősszel Fischer Ivánnal gyerekekkel megcsináltuk a *Brundibárt*, a terezini munkatábor legendás gyermekoperáját. Most iskolaszínházi programban játsszák. Januárban Kocsis Zoltánnal Schönberg Mózes és Áronjának szcenírozott előadását csináltam a MúPában. Hallatlan élmény volt elmélyülni ebben a nagyszabású zenében. Meghökkenítő volt Kocsis különös, tehetséges vállalkozása, ahogy Schönberg nyelvén, de mégis a rá jellemző sajátosságokkal, zenei humorérzéssel megírta a hiányzó harmadik felvonást.

Hátha nem csak kaland lesz...

– *Mire vágnál most, milyen előadás van a fejedben?*

– Annyi minden van az eszemben, ami nem darabokhoz tartozik. Boldogan csinálnék olyan előadásokat, melyek nem teljes egészében írott szövegre épülnek. Kedvem lenne egy-egy témán három-négy hónapot elszószólni. Ehhez is színházi közeg kell. De ez már unalmas!

– *A Háló nélkül valami ilyesmi volt.*

– *A Csak úgy és a Vakrepülés is afféle szabad színházi alkotás volt. Most azt érzem, ilyenfajta színházi formában szabadabban tudnék mozogni, mert majdnem mindig remekművekkel dolgozom, ami egyrészt élmény, másrészt korlátoz is. A remekmű kiadja a maga formáját, kijelöli a sávot, amiben meg tudod szólaltatni. Bár társadalmilag egyre fontosabbnak tartom a színházcsinálás eme „ódivatú” formáját is.*

– *Nyáron, Szegeden a My Fair Ladyt állítod színpadra. Nem színpadi remekmű, viszont moziklasszikus. Tudom, hogy még csak az előkészületeknél tartotok, mit lehet tudni róla?*

– Örültem ennek a felkérésnek, a szegedi nyári fesztiválokhoz sok emlék fűz, már ötévesen ott lebzseltem a Dóm téren. Kiváló lett a szereposztás: Tompos Kátya, Széles Gálovölgyi, Bezerédi, Venczel Vera, Molnár Erika, Mihályfi, Egyed, Szabó Kimmel. Másodéves zenés színész osztályomat gyakorlatra viszem, igazi megmérető feladat a számukra. Remekek Varró Dániel dalszövegei. Rövid idő alatt kell nagy formákban gondolkodva olyan előadást csinálni, amitől esténként négyezer ember vár örömet. Azt mondod, nem remekmű – igaz, talán eljárt

a darab felett az idő, de én inkább úgy gondolok erre is, mint egy mesére. Arról nem beszélve, hogy a zene remekművé teszi, a musicalirodalom legjavához tartozik.

– 2003 táján nyilatkoztad: ha két-három éven belül nem jutsz egy helyhez, jobb, ha magatoktól átadjátok a terepet, mert az emberből fogy az erő, a kitartás. Azóta hét év telt el. Sok szép előadást hoztatok össze. Most mit mondasz?

– Hát... fokozottan igaz. Székely Gábor mondja mindig, hogy legyünk dühösek, mert az termékeny energia. Egyre kevésbé vagyok dühös. Márpedig ha nem tudok most elég dühös lenni, ha nem szívom fel magam, és nem találok ki, hogyan tudnánk mégis dolgozni, akkor bátran kijelenthetjük, hogy eltelt a pályám legtermékenyebb része úgy, hogy nem csináltam semmi lényegeset. A Kamaraszínház-pályázat arra volt jó, hogy figyelmeztessen: ki kell gondolnunk, mit tegyünk, mert így természetlennek, haszontalannak érezzük magunkat.

– A tanítás?

– Ha nem volna, megfulladnék. De akármennyire fontosak a tanítványaim, ez önmagában kevés. Ott tőlük várom az alkotást, a mondandót, a saját hangjukat akarom hallani.

– Tóth Ildikó mondta egyszer, a Szecsuániban több düh volt, a Kaukázusiban nincs düh. Azt kell csinálni, amit Gruse: túl kell élni. Te is így látod?

– Így. Most nagyon el vagyunk keseredve. És az elkeseredésből azt lehet elmesélni, mit tartunk egyedül járható útnak. Grusénak nincs kivel vitatkoznia, ahogy nekünk sincs, el kell fogadnunk a helyzetet, amibe kerülünk. Ez nem azt jelenti, hogy nagyszerűek vagyunk, hogy nincs bennünk harag vagy irigység. Az, hogy nem érzem jól magam a színházi bőrömben, hogy nem vagyok a helyemen, hogy tehetségemet és erőmet vesztetem, hogy vannak körülöttem emberek, akiknek a sorát képtelenségnek tartom – nem könnyen viselhető el. Az embernek azon kell dolgoznia, hogy mélyebben megértse, mi történik vele, hogy ami történik, annak ő is részese – hátha akkor rájövünk a megoldásra.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE:
KÓVÁRI ORSOLYA

Nem mondtam le arról, hogy társulatom legyen

BESZÉLGETÉS BAGÓ BERTALANNAL

– Kik voltak legnagyobb hatással a pályádra?

– Szinetár Miklós, akinek az osztályába jártam a Főiskolán, és Ruszt József, akivel később találkoztam.

– Mit lehetett akkor tanulni Szinetártól?

– Tizennyolc évesen vettek föl, színész szakra. S láttam ott egy európeai embert, aki olyan gondolkodást és világlátást hozott a nyolcvanas évek szűk levegőjébe, hogy úgy éreztük, kinyitottak egy ablakot, és friss levegő áramlik a helyiségbe.

– Kik voltak az osztálytársaid?

– Kaszás Géza, Rékasi Károly, Epres Attila, Győri Péter, Spolarics Andrea, Orosz Helga.

– Színészként kezdted.

– A Főiskola után a Nemzeti Színházba szerződtem. Két-három éve játszottam ott, mikor találkoztam Ruszttal, aki lehívott Szegedre. '89-ben kiváltunk a szegedi színházból, és megalapítottuk a Független Színpadot. A miénk volt az első olyan együttes, amely profi

társulattól kiválva hozott létre alternatív színházat. Nálunk játszott Gábor Miklós és Vass Éva. Nagy hírű előadásunk volt a *Romeo és Júlia*, én voltam Romeo, Kolti Helga Júlia, a korán meghalt Kalocsai Miklós pedig Lőrinc barát. Az a négy év meghatározó volt az életemben. Éjjel-nappal együtt voltunk, akár egy szerzetesrendben. Ott kezdtem rendezni is.

– Milyennek láttad akkor Rusztot?

– Ő, aki korábban hatalmas zenéssel, szcenáriumokkal, oratóriumi hatásokkal élt, a Független Színpadon, mint egy laboratóriumban, csak az üres térrel és a színezekkel dolgozott, mint Grotowskinál.

– Sokak szerint ellentmondásos személyiség volt, aki szeretetet és gyűlöletet indukált, de erős hatást gyakorolt mindenkire.

– Ő valóban olyan típusú ember volt, akit vagy utálni lehetett, vagy szeretni, sőt egyszerre is lehetett mindkettőt. De a Független Színpadon szoros barátság volt